

Дзюба Іван Михайлович

Біографія

ІВАН МИХАЙЛОВИЧ ДЗЮБА

(1931 .26.07)

До покоління переслідуваних і репресованих носіїв української культури за часів радянської влади належить наш видатний земляк літературний критик, мистецтвознавець і мовознавець, академік НАН України Іван Михайлович Дзюба. Його викривальна гостро полемічна праця "Інтернаціоналізм чи русифікація", таємно вивезена у рукописі за межі Радянського Союзу у 60-х роках минулого століття, схвилювала не лише українських патріотів, але й світову громадськість, яка чи не вперше у ХХ ст. була поставлена перед трагічним фактом конання української культури в умовах комуністичного режиму.

Зрозуміло, що тоталітарна влада, яка не дозволяла жодної критики на свою адресу, жорстко розправилася з талановитим письменником: розгнуждана критика слухняних посіпак від науки у десятках періодичних видань, шельмування імені І.Дзюби на партійному та урядовому рівнях. Все це в умовах тоталітарної держави прирікало письменника на страждання і муки, а то й на смерть. А врешті—тюрма, як один із найстрашніших аргументів влади, що не терпіла жодного правдивого слова про трагічний стан української культури. Та попри всі знущання антинародної влади Іван Михайлович вижив, не втративши властивостей свого критичного проникливого слова. З відновленням Української Держави він активно продовжив служити народу своєю громадською і державною діяльністю, літературознавчими і мовознавчими працями.

Іван Михайлович Дзюба народився 26 липня 1931 року в селі Миколаївка Волноваського району Донецької області. Після закінчення середньої школи в місті Докучаєвську поступив вчитись на філологічний факультет Донецького педагогічного інституту. Ще студентом виявив себе талановитим критиком, друкуючи у донецькій періодиці статті про художні твори сучасників. Його літературно-критична праця "За високу майстерність", надрукована в роки студентства у 1953 році на сторінках донецького альманаху "Донбас", засвідчила високий рівень аналітично-критичного розуму молодого філолога, його високий літературний хист, уміння. Без перебільшення можна сказати, що ця публікація була непересічним явищем у літературному житті на Донбасі.

Після закінчення у 1953 році педагогічного інституту вчився в аспірантурі інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України. Працював у видавництвах і періодичній пресі. У 70-х роках зазнав переслідувань за погляди, висловлені в окремих публікаціях. Праця "Інтернаціоналізм чи русифікація?" (Лондон, 1968; журнал "Вітчизна", 1990, № 5-7; окреме видання в Києві 1998 р.)—про загрозливі проблеми національних відносин у соціалістичному суспільстві. Він збагнув, що створена Сталіним, а потім вихована Хрущовим і Брежнєвим ідеологічна еліта, спиралась у

першу чергу на репресивний державний апарат, засоби масової інформації. Цій справі служила розгалужена система осередків комуністичної партії, яка через своїх членів і державний апарат спрямовувала народні маси до "вершин комунізму", а за одне й на руйнування української національної культури.

Як людина з розвинутою національною свідомістю не міг бути байдужим до принизливого становища свого народу і культури. Зокрема, його довгий час мучило питання такого змісту: "Чому, наприклад, — пізніше згадував І. Дзюба, — одній людині дорогі рідне слово, картини минулого, образ свого народу, болять його кривди над усе, хвилює питання: є в нього історичне майбутнє чи ні, збережуться для людства цінності, які він створив, чи ні, а іншій людині поруч з тією навіть невтямки, про що тут йдеться. І ніякими аргументами нічого їй не доведеш... Може тут справа не тільки в знаннях, а й у якихось химерних комбінаціях життєвих вражень, у якихось тонких, важко враховуваних емоційних, духовних та інших чинниках?"

Ці чинники Іван Дзюба і розкриє згодом у своїй праці "Інтернаціоналізм чи русифікація". І виявляться вони не стільки химерними, скільки спеціально спланованими діями певних політичних і державних сил. Хто вони ці сили і які методи їхньої роботи — стали предметом дослідження критика. Спеціальна комісія ЦК КПУ назвала цей твір "пасквілем на радянську дійсність, на національну політику КПРС і практику комуністичного будівництва в СРСР". Влада звинуватила І.Дзюбу у підриві дружби радянських народів, розпалюванні ворожнечі між українським і російським народами.

Але в тих суспільно-політичних умовах тоталітарного режиму і в силу того, що І.Дзюба ще сподівався на позитивне розв'язання долі української культури за радянської влади, критика влади в його публіцистичній праці "Інтернаціоналізмі чи русифікації?" велась в "оксамитовому тоні", без крайнього заперечення ідеологічних основ політики держави в національному питанні. Він керувався лише "почуттям справедливості". Автора непокоїло, як під гучні балачки про розквіт українського народу (а саме ними наповнювались державні документи про успіхи в національному будівництві в Україні), за роки радянської влади зменшувалась кількість українців в державі, в 60-70-х роках закривались у містах і селах українські школи, з вузів була витіснена національна мова. На це закривали очі і ті, хто перетворився свідомо чи несвідомо в деморалізованого яничара, і ті, хто боявся звинувачень у буржуазному націоналізмі. Адже найталановитіші і найбільш шановані письменники піддавалися тортурам, коли робили спроби писати про любов не до всього Союзу, а до України.

У своїй праці І. Дзюба гостро викриває всіляких "любителів України", які грабуючи цей багатющий край, ненавидять самих українців, особливо тих, хто прагнув захистити рідну землю і народ. Автор показує, що русифікація супроводжувалася роздмухуванням українофобії, викриває, якими суспільно-політичними важелями ці антиукраїнські явища здійснюються.

Таврує письменник і "малоросійщину" — повний параліч національної свідомості українців, які повірили партійним та державним "інтернаціоналістам". Одним з

прикладів цього є наведений у праці лист шахтарів з Донбасу до партійної газети "Правда". Бідолашні представники "найпередовішого у світі класу" допитуються, що далі робити з українською мовою: забувати її чи розвивати. Певно, що таку ініціативу їм нав'язала місцева номенклатура.

Працю І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" можна розглядати як етап боротьби української інтелігенції з тоталітарним режимом. Та, на жаль, багато зазначених у роботі проблем середини 60-х років минулого століття постають сьогодні ще гострішими. Незважаючи на проголошення України суверенною і незалежною державою, певними силами на сході республіки постійно заперечується саме існування української мови як державної. На порядок денний обласних та місцевих рад раз у раз протягуються питання про затвердження ще однієї офіційної мови поруч з українською — російською. Це нова спроба шовіністів перешкодити українській мові, культурі повнокровно розвиватись. Тож ознайомлення з працею нашого земляка не тільки є даниною минулому, нашій історії, воно повинне для кожного вдумливого читача стати орієнтиром до пізнання справжніх причин важкого стану рідного слова, дороговказом у його розвитку як духовного багатства корінного населення. Критичну розвідку І. Дзюби необхідно вивчати росіянам, євреям, грекам та представникам інших національностей, які живуть в Україні, щоб навчитись по-справжньому поважати українську мову й мови своїх народів. Багатьом українцям праця "Інтернаціоналізм чи русифікація?" допомагала і допомагає позбутись почуття власної культурної нижчевартості, духовної неповноцінності.

Сміливі і справедливі судження І. Дзюби про утиски української культури не могли приховати від народу ні радянські спецслужби, ні "друзі українського народу". Порушені критиком проблеми знайшли своє продовження в діяльності багатьох дисидентів, в їхніх усних та письмових виступах, у різноманітних звертаннях до уряду, до світової громадськості. Їх піднімає в своєму нарисі "Думки про рідний донецький край" і наш земляк О. Тихий.

Сьогодні Іван Михайлович Дзюба широковідомий літературознавець і критик, публіцист, діяч культури, член НСПУ. У колі його дослідницьких інтересів—сучасний літературний процес в Україні, творчість українських письменників минулого (Т.Шевченка, О.Кобилянської, Лесі Українки, О.Довженка та ін.), сучасний стан і розвиток української мови тощо. Він автор книжок "Вітчизна у нас одна", "Автографи відродження", "У всякого своя доля" та ін. В середині 1990-х років був міністром культури України. Нині—головний редактор літературно-мистецький журналу "Сучасність". Лауреат премії ім. О.Білецького та Фонду родини Антоновичів.